
Cizinecké komunity a městský prostor v České republice

ZDENĚK UHEREK*

Etnologický ústav AV ČR, Praha

Foreign Communities and Urban Space in the Czech Republic

Abstract: The article introduces selected foreign communities that since the 1990s have become a part of the urban space of Czech towns and cities. It familiarises the reader with research into the Ukrainian, Slovak, Georgian, Chinese, and Vietnamese communities and argues that each of these communities has elected a slightly different strategy for adapting to the urban environment. The particular strategies that have been chosen range from that of the labour-migration model to multicultural and assimilative strategies. The labour-migration strategy dominates among the Ukrainian communities, while the assimilative strategy is most prominent among the Slovak communities. The other groups to a greater or lesser degree tend to create a multicultural environment. The article includes data on the number of members in each of the specific enclaves, on where the members reside and their economic activities, and to a limited extent also on their family and social life.

Sociologický časopis, 2003, Vol. 39, No. 2: 193–216

Cílem tohoto textu¹ je představit současné české město jako prostor imigrace diferencovaných cizineckých komunit. Základní položenou otázkou je, jaké strategie imigranti používají k tomu, aby se adaptovali do jinokulturního prostředí a integrovali se do jeho struktur.

Úvod

Migrace nejsou v postkomunistických zemích novým fenoménem. V řadě regionů bývalého socialistického bloku se v nedávné minulosti odehrály významné migrační pohyby spojené se změnami v ekonomické politice států, s novými vojensko-obrannými strategiemi a s politickými cíli, jejichž naplňování znamenalo přesuny celých národů nebo etnických skupin. Tyto migrační pohyby byly mnohdy spojeny i s urbanizací, jež v komunistických státech probíhala [podrobněji např. Musil 2001]. Zatímco v době totalitních režimů byly migrační toky z větší části regulovány (jednalo se o řízené nebo

* Veškerou korespondenci zasílejte: PhDr. Zdeněk Uherek, Etnologický ústav AV ČR, Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, e-mail: uherek@eu.cas.cz

¹ Text byl vytvořen v rámci řešení Projektu rozvoje badatelského výzkumu v klíčových oblastech vědy K9058117.

násilné migrace) a kromě migračních pohybů těsně po první a druhé světové válce se odehrávaly zejména uvnitř hranic jednotlivých států, po roce 1989 sílí především spontánní mezinárodní migrace, která směřuje z oblastí s nižší životní úrovní do oblastí s vyšší životní úrovní a do urbanizovaných center. Česká republika se v 90. letech 20. století proměnila ze země převážně zdrojové, kterou byla do roku 1989,² na zemi převážně tranzitní nebo cílovou a stala se v oblasti migrace součástí tak zvané nárazníkové zóny oddělující západní Evropu od východní části euroasijského kontinentu [Wallace 2001].³ Jestliže ve druhé polovině 80. let byl počet cizinců s trvalým a dlouhodobým pobytem stabilizován a pohyboval se přibližně mezi 34–37 tisíci osob,⁴ od roku 1991 začíná tento počet prudce stoupat. Nejvyššího počtu cizinců s trvalým a dlouhodobým pobytem – 220 187 osob – bylo u nás dosaženo v roce 1999 [Cizinci 2001: 14]. Od roku 2000 zaznamenáváme jejich mírný pokles. Současně byla, na základě evidence trvalého pobytu osob již od roku 1998 zaznamenávána snižující se intenzita zahraniční migrace i snižující se kladné saldo mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých pro Českou republiku [Pavlík, Kučera 2002: 65].

Migrace, která do České republiky proudí, pokud není tranzitní, je převážně migrací ekonomickou. Česká republika jako cílový prostor tedy přitahuje migranty především tím, že zde předpokládají možnost ekonomických aktivit. V roce 2001 na území České republiky pobývalo přibližně 200 000 cizinců s trvalým pobytem nebo dlouhodobými vízy nad 90 dní.⁵ Ve stejné době bylo na území České republiky přibližně 18 tisíc žadatelů o azyl a 1 200 azylantů.⁶ K 30. 6. 2001 činil počet platných pracovních povolení cizincům 41 348 [Horáková, Macounová 2001: 4]. Počet cizinců pohybujících se na území České republiky na víza do 90 dnů nebo v bezvízovém styku byl však mnohem vyšší. Jedná se často o turisty, krátkodobé nákupní nebo obchodní aktivity, návštěvy známých a příbuzných, krátkodobé studijní pobyty. Jen v roce 2001 bylo na hraničních přechodech České republiky odbaveno 204 milionů cizinců (příjezd i výjezd)⁷ a 95 tisíc jich nebylo vpuštěno do České republiky a z hraničních přechodů vráceno zpět.⁸

Vedle osob, jejichž pobyt je na území České republiky legalizován, předpokládáme relativně vysoký počet nelegálně pobývajících cizinců. V roce 2001 se podaři-

² Odhaduje se, že v letech 1948 až 1989 z České republiky emigrovalo přibližně 500 000 osob [Brouček 1998: 20].

³ Claire Wallace ve svých textech ukazuje, že západní Evropa snad ještě nezakusila tak zřetelný pocit jednoty a sounáležitosti jako při pádu železné opony a otevření hranice směrem na východ [Wallace, Chmouliar, Sidorenko 1996].

⁴ Například v roce 1985 bylo v České republice 37 177 cizinců s dlouhodobým a trvalým pobytem. V roce 1989 jich bylo 35 561 [Cizinci 2001: 14].

⁵ K 31. 12. 2000 to bylo v kategorii dlouhodobé pobyty a trvalé pobyty celkem 200 951 osob [Cizinci 2001: 14].

⁶ Zdroj dat Ministerstvo vnitra České republiky, Odbor azylové a migrační politiky.

⁷ Nejvyšší počet cizinců překročil oběma směry hraniční přechody České republiky v roce 1996. Bylo to 214 milionů osob. Od roku 1996 počet každoročních odbavení cizinců na hraničních kolísá mírně nad 200 miliony, pouze v roce 1999 klesl na 199 milionů.

⁸ Zdroj dat Policie České republiky, služba cizinecké a pohraniční policie.

lo zadržet 23 834 osob, které nelegálně překračovaly hranici, z toho 21 090 byli cizinci.⁹

Nejvíce cizinců legálně pobývajících s dlouhodobými vízy nebo majících trvalý pobyt na území České republiky bylo k 31. 12. 2000 z Ukrajiny (50 212 osob) a ze Slovenska (44 265 osob), dále následoval Vietnam (23 556 osob), Polsko (17 050) a Rusko (12 964). Méně početné byly již cizinecké komunity Němců (4 968 osob), Bulharů (4 018 osob), Jugoslávců (3 680 osob), Číňanů (3 551 osob) a občanů USA (3 238).¹⁰ Početně významné jsou též skupiny občanů Běloruska (částečně politická emigrace), Moldavska (především ekonomická migrace), Rumunska a Kazachstánu (část z nich jsou bývalí příslušníci českých menšin na území těchto států). Cizinecké komunity působí na sociální klima zejména městské společnosti, mají vliv na sociabilitu v městském prostoru, spoluvytvářejí sociální diverzitu města, která je podle názorů některých teoretiků přímo měřítkem městskosti daného sídla [např. Wirth 1938]. V textu se zaměříme na vybrané skupiny cizinců dlouhodobě usídlené v městském prostoru, které se staly v minulých letech předmětem terénních výzkumů, a máme o nich tudíž shromážděna relevantní data.

Cizinci a městské prostředí

Město jako sídelní typ je za standardních podmínek uzpůsobeno k přijímání migračních skupin mnohem lépe než jiné sídelní typy. Často je samo produktem migrace, díky migraci nabývá současné podoby a v mnoha případech je jeho další existence či reprodukce na migraci závislá.¹¹

Atraktivnost městského prostředí pro cizince potvrdily také výsledky sčítání lidu, domů a bytů z 1. 3. 2001, které ovšem zachytí jen v omezené míře některé typy cizineckých komunit.¹² Data Českého statistického úřadu použitá v tabulce 1 ukazují,¹³ že procentuální zastoupení cizinců téměř rovnoměrně stoupá s velikostí

⁹ Zdroj dat Policie České republiky, služba cizinecké a pohraniční policie. Nejvíce osob nelegálně překračujících hranici bylo zadrženo v roce 1998 (44 672). Od tohoto roku počet zadržovaných cizinců nelegálně překračujících státní hranici mírně klesá.

¹⁰ Zpracováno na základě dat v publikaci Cizinci v České republice [Cizinci 2001: 15–21].

¹¹ Vztah prostorové organizace a urbanizace viz např. [Frisbie, Kasarda 1988: 629–666].

¹² Zatímco Policie České republiky, služba cizinecké a pohraniční policie, evidovala přibližně ve stejném období, k 31. 12. 2000 jen v kategorii cizinců s vízy nad 90 dní a s trvalým pobytem celkem 200 951 cizinců, mezi kterými byli nejpočetněji zastoupeni občané Ukrajiny, Slovenska, Vietnamu, Polska a Ruska, sčítání lidu, domů a bytů k 1. 3. 2001 podchytilo celkem 124 608 cizinců s nejpočetnějším zastoupením občanů Slovenska, Ukrajiny, Vietnamu, Polska, Ruska, Německa, USA a Rakouska (občané USA byli v evidenci služby cizinecké a pohraniční policie v tomto období podle počtu státních příslušníků na území České republiky až na desátém místě).

¹³ Pro tento účel byla použita data předběžných výsledků sčítání lidu, domů a bytů z 1. 3. 2001, ve kterých bylo podchyceno 104 885 cizinců, tedy o 19 723 cizinců méně než v definitivních výsledcích sčítání. Tento počet by neměl závěry významněji ovlivnit.

Tabulka 1: Cizinci dle velikostních skupin obcí podle předběžných výsledků Sčítání lidu, domů, bytů k 1. 3. 2001

Velikostní skupina obce	Počet cizinců podchycených sčítáním	Procentuální podíl cizinců na počtu obyvatel obce
do 499 obyvatel	4 640	0,5 %
500–999	5 575	0,6 %
1 000–1 999	5 859	0,6 %
2 000–4 999	8 427	0,7 %
5 000–9 999	5 911	0,7 %
10 000–19 000	8 146	0,8 %
20 000–49 999	12 999	1 %
50 000–99 999	12 170	1 %
100 000 a více obyvatel	41 157	1,9 %
celkem	104 885	1 %

obce a jejich koncentrace se jeví jako největší ve městech nad 100 000 obyvatel. Týž zdroj také uvádí, že ve velkých městech nad 100 000 obyvatel žije v České republice celkem 39 % cizinců a že v sídlech nad 10 000 obyvatel nalezneme celkem 71 % cizinců, které sčítání podchytilo (sčítání zaznamenalo, že v sídlech tohoto typu žije v České republice celkově přibližně 54 % obyvatel České republiky).

Přestože celkové hodnoty hovoří přesvědčivě, nelze pro Českou republiku jednoznačně stanovit, že čím větší město, tím větší koncentrace cizinců. Ekonomickou migraci přitahuje především možnost výdělků, podnikání, práce a zaměstnání. Vzhledem k tomu, že mezi sídly nad 10 000 obyvatel vykazuje největší koncentraci cizinců Cheb s 33 tisíci obyvateli – sčítání zde podchytilo 5,8 % cizinců – a na druhém místě je Aš (12,5 tis.) se 4,5 % cizinců, lze předpokládat, že nejen městskost, ale v českém prostředí také blízkost nejbohatších evropských států a styčné body kontaktů s jejich obyvateli jsou důležitým faktorem, který cizince přitahuje.

Vysoké koncentrace cizinců jsou zejména ve městech průmyslových, dosídlovaných po druhé světové válce a ležících v západních, severozápadních a severních příhraničních regionech. Vysoké koncentrace cizinců vykazují Krupka (2,8 %), Český Těšín (2,6 %), Varnsdorf (2,3 %), Teplice (2,1 %). Městské prostředí příhraničních měst položených jižně od dálnice D5 pravděpodobně neposkytuje cizincům tak příznivé podmínky. Mezi městy nad 10 tis. obyvatel s vysokou koncentrací cizinců (1,5 % a více) se podle sčítání vyskytují jen Domažlice (1,8 %). Také Brno v blízkosti rakouských hranic s 1,4 % cizinců jen málo zřetelně překračuje celorepublikový podíl počtu cizinců na počtu obyvatel státu, který činí podle sčítání lidu, domů a bytů

z 1. 3. 2001 přibližně 1,2 %.¹⁴ I při jižní partii hranic s Německem a při hranicích s Rakouskem se však mohou vyskytnout menší sídla s vysokou koncentrací cizinců, jako je například Železná Ruda (2 017 obyvatel), kde především vietnamští živnostníci vytvořili koncentraci cizinců, která podle sčítání činila 13,7 % obyvatel této obce.

Praha s 3 % cizinců zaujímá významnou pozici mezi městskými sídly s největší koncentrací cizinců v České republice. Žije zde více než 50 % všech Rusů a občanů USA, které sčítání podchytilo. Je městem, které poskytuje zaměstnání nejen nekvalifikované pracovní síle z východní Evropy, ale též kvalifikovaná pracovní místa zájemcům ze Západu. Vedle Ukrajinců, kteří v roce 2001 získali v Praze nejvíce pracovních povolení (5 118), jsou na druhém místě občané USA (1 264 platných povolení k zaměstnání) a na třetím místě občané Velké Británie (965 platných povolení k zaměstnání) [Horáková, Macounová 2001: 4].

Z hlediska problematiky cizinců v městském prostředí je nutné dále zmínit Mladou Boleslav jako příklad sídla s velmi vysokou koncentrací cizinců (3,3 %), které přitahuje prosperující průmyslový podnik Škoda – Volkswagen. K 30. 6. 2001 nejvíce platných pracovních povolení v okrese Mladá Boleslav vlastnili Poláci (1 533), dále Ukrajinci (223) a na třetím místě Němci (88) [Horáková, Macounová 2001: 7]. Cizince též přitahují lázeňská střediska a v některých z nich dosahují též významných koncentrací jako například v Jáchymově (4,1 %), Františkových Lázních (3,0 %) nebo v Poděbradech (2,2 %).¹⁵

Ne všechny zahraniční migrace však v českých zemích směřují do městského prostředí. V bývalém Československu se uskutečnily migrace, které směřovaly také na venkov. Jednalo se zejména o osídlování pohraničních oblastí po odsunu sudetských Němců těsně po druhé světové válce. 220 000 migrantů ze zahraničí, převážně krajanů, směřovalo ve velké míře i do vesnických sídel [srv. Srb 1984]. Ovšem některé komunity se tam stabilizovat nepodařilo.

Za příklad, kdy selhalo osídlování venkova cizinci, může sloužit početná cizinecká komunita usídlená na našem území po roce 1945, řečtí političtí imigranti, kteří přišli do Československa v letech 1949–1950 (jednalo se přibližně o 12 000 osob).¹⁶ Pro jejich umístění byly původně určeny odlehlé venkovské obce v tehdejších okresech Jeseník, Krnov a Žamberk na severní Moravě a ve východních Čechách, kde do roku 1945 bydleli obyvatelé převážně německé národnosti. Českoslovenští představitelé i vedoucí osobnosti řecké imigrace předpokládali, že imigranti budou žít ve vyčleněných venkovských lokalitách izolovaně a pracovat v zemědělství.¹⁷

¹⁴ Zdrojem dat v tomto odstavci je Český statistický úřad.

¹⁵ Byla zahrnuta i lázeňská střediska s počtem obyvatel menším než 10 000 osob (Jáchymov, Františkovy Lázně).

¹⁶ Podrobněji o okolnostech imigrace této skupiny viz [Botu 1982; Otčenášek 1998; Hradečný 2000; Vindiš 2002].

¹⁷ Do uvedených lokalit nebyly umístěny děti bez matek, které přešly do dětských a mládežnických domovů, přestárlé osoby, které byly ze všech transportů přesunuty do jednoho společného útulku, jenž byl zpočátku ve Svatobořicích, v roce 1950 byl přestěhován do Mikulova

Již po příjezdu prvních transportů do venkovských obcí se ukázalo, že představa o lokalizaci imigrantů v izolovaných venkovských enklávách je nereálná. V zemědělství nebylo možné rychle vytvořit dostatečný počet pracovních příležitostí. Navíc výnosy ze zemědělské produkce nepřicházejí bezprostředně po pracovním výkonu, a nemohly proto ihned viditelně přispět ke zlepšení hmotné situace imigrantů. Aby se ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu poskytla možnost výdělků, začalo se již na konci roku 1949 zabezpečovat dojíždění z lokalit, kde byli imigranti ubytováni, do průmyslových podniků. Přestože 90 % řecké emigrace pocházelo z venkova, projevovala velká část imigrantů zájem o přestěhování do měst, v nichž se nacházely průmyslové podniky. Stěhování z venkova do měst probíhalo již v roce 1950, i když tento proces brzdilo jak řecké imigrační vedení, tak i tehdejší československé Ministerstvo práce a sociální péče.

První vlna druhotné migrace směřovala především do center regionů, kam byli imigranti původně umístěni. Sídlem s největším počtem Řeků se stal Krnov, následoval Jeseník. V Krnově bydlelo v roce 1952 přibližně 700 Řeků. Zpráva předložená mezinárodním oddělením ÚV KSČ na konci roku 1952 konstatuje, že „v jesenickém, krnovském a žambereckém okrese většina Řeků opustila své domky a byty na vesnicích a houfně se nastěhovala ke svým známým a příbuzným do města.“¹⁸ Přitom z hlediska kvality bydlení došlo spíše ke zhoršení situace imigrantů. Nyní bydleli v přelidněných bytech, někdy až po osmi osobách v jedné místnosti. Svoji situaci imigranti později řešili odchodem do dalších vybraných bodů druhotné migrace. Ve druhé polovině 50. let již směřovali do větších měst, například do Rychnova nad Kněžnou, Dvora Králové nad Labem, Jablonce nad Nisou, Brna, Plzně, Rokycan, Hradce Králové a do Prahy. V současnosti počet Řeků díky reemigraci a asimilaci výrazně poklesl. Při sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 deklarovalo řeckou národnost 3 219 osob. Část z nich přijala občanství České republiky.¹⁹ Městem s největším počtem obyvatel řecké národnosti, kteří po roce 1989 podstatně změnili způsob obživy [podrobněji Vindiš 2002], se stala Praha [Uherek 2002: 137].²⁰ K řecké národnosti se hlásí také 326 obyvatel Ostravy a 309 obyvatel Brna.

Obdobně přesídlenci z Ukrajiny a Kazachstánu (převážně českého původu) v letech 1991 až 2001 deklarovali zájem bydlet převážně v urbanizovaných centrech nebo v jejich blízkosti. Preferovali bydlení ve městech nebo v jejich blízkosti spíše než na venkově vzdáleném od městských center, a to i v případě, že se jednalo o původně venkovské obyvatelstvo [viz Brouček, Uherek, Valášková 1995; Valášková, Uherek, Brouček 1997; Uherek, Valášková, Kužel, Dymeš 2003].²¹ Obdobné tendence byly zjištěny i u dalších cizineckých skupin. Terénní šetření naznačují, že cizin-

a nakonec se od roku 1951 nacházel v Těchomíně v severovýchodních Čechách. Vážněji nemocné osoby byly podle charakteru nemoci umísťovány do nemocnic po celém území Československa [Hradečný 2000: 45].

¹⁸ SÚA, fond 100/3, sv. 140, a.j. 547, 2, 1. 121 [cit. dle Hradečný 2000: 51].

¹⁹ Mnozí mají dvojí občanství.

²⁰ Podle výsledků sčítání z roku 2001 v Praze řeckou národnost deklaruje 458 osob.

²¹ Data byla získávána v letech 1992 až 2000 řízenými rozhovory se standardizovanými otázkami na statisticky významných souborech respondentů uvedené provenience.

ci shledávají v novém prostředí nejvíce šancí v urbanizovaných centrech, přestože je majoritní společnost spíše vytlačuje na periferii [podrobněji Uherek 2002: 136].

V absolutních číslech žije nejvíce cizinců v Praze, přestože, jak je uvedeno výše, jsou koncentrace cizinců v několika českých městech ještě vyšší než v Praze. Znamenány byly i skupiny cizinců, kteří z Prahy odešli do jiného města, protože v něm byla menší konkurence a životní náklady [Derianová 2001]. Na konci roku 2000 počet legálně usazených cizinců s dlouhodobými vízy nebo trvalým pobytem v Praze činil 57 583 osob [Cizinci 2001: 66] a odpovídal přibližně jedné čtvrtině všech cizinců legálně pobývajících na území České republiky. Podle údajů Policie České republiky, služby cizinecké a pohraniční policie, to bylo 5 % z celkového počtu obyvatel města (sčítání v roce 2001 podchytilo výše uvedená 3 %) navzdory tomu, že zde cizinci mohou získat bydlení zpravidla jen v „tržním nájemném sektoru a platí i za legální pronájmy neúměrně vysoké částky a přitom požívají jen nízkou, ne-li nulovou ochranu jako nájemníci“ [Baršová 2001: 67].

Počet cizinců žijících v Praze zaznamenaný ve statistikách zahrnuje jen část cizinců, kteří v Praze pravděpodobně bydlí. Podle odhadů mohl rozdíl mezi počtem obyvatel přihlášených v Praze k trvalému pobytu a skutečně zde žijících činit až 400 tisíc osob [Čermák, Drbohlav, Hampl, Kučera 1995]. Předpokládá se, že významný podíl mezi osobami žijícími v Praze bez trvalého pobytu tvoří právě cizinci. Jestliže má Praha, jak konstatuje Zdeněk Čermák, od roku 1994 „poprvé v poválečné historii záporné saldo vnitrostátní migrace“ [Čermák 1999: 127] (v letech 1994–1997 se prohlubovalo od ztráty 350 osob na ztrátu 3 081 osob ročně a Praha v letech 1994–1997 přišla vnitřní migrací celkem o 7 219 osob), pak byl příliv cizinců na konci 20. století pravděpodobně důležitým růstovým faktorem města. V obecnější rovině to konstatuje i mezinárodní badatelský tým sociálních geografů a demografů při vyhodnocování vnitřní migrace a regionální populační dynamiky v České republice. Ve studii na uvedené téma píše: „právě nejurbanizovanější prostory přitahují velké množství mezinárodních migrantů. Ti také do jisté míry substituují nedostatek migrantů vnitřních a jsou dnes nejdůležitějším faktorem růstu největších center“ [Kupiszewski, Drbohlav, Rees, Durham 1999: 99].

Rozmístění cizinců v Praze není rovnoměrné. Největší koncentrace je v Praze 6 (4,5 %), kde převládají občané Ruské federace, Slovenska a USA. Následuje Praha 13 (4,3 %) s převahou občanů Ruské federace, Ukrajiny a Vietnamu. Vyšší počty cizinců byly zaznamenány též v Praze 2 (3,4 %) s převahou Slováků a občanů USA, v Praze 12 (3,2 %) s dominancí Slováků, Vietnamců a Ukrajinců a v Praze 1 (3,2 %), kde byl zaznamenán největší počet občanů USA, a dále Slovenska a Německa.²² Z údajů je patrné, že v rozmístění cizinců v Praze hraje roli blízkost cizích zastupitelstev, nabídka bytů a cena pronájmu. Mohou zde ovšem hrát roli i další faktory, které by bylo třeba dále ověřit.²³

²² Procentuální údaje jsou podle výsledků sčítání lidu, domů a bytů k 1. 3. 2001.

²³ Oficiální statistické údaje o počtech cizinců nacházejících se v různých územních jednotkách, získané podle evidence místa pobytu, nemusí vždy vystihovat jejich skutečné rozmístění. Realita je taková, že cizinci často podnikají nebo jsou zaměstnáni v jiných místech, než kde je registrován jejich pobyt.

Řada autorů, zvláště Erving Goffman, ukazuje, že migrující skupiny mají v městském prostředí dobré předpoklady pro začlenění do městských organismů díky adaptaci městského obyvatelstva na komunikaci s lidmi, které sice osobně neznají, ovšem reagují na jejich vnější chování, což nevyžaduje jejich dlouhodobou znalost k tomu, aby s nimi vstupovali i do komplikovanějších interakcí [Goffman 1959]. Dále zde existuje vysoká nabídka zaměstnání. Jak předchozí rozbor naznačuje, především v těch největších městech se nejedná jen o manuální práci, ale též o nabídky kvalifikovaného zaměstnání. Tato nabídka přitom koresponduje s možností ubytování, byť za tržní ceny. Městské prostředí dále skýtá vysokou koncentraci institucí, které usnadňují integraci do nového prostředí. Jak výše uvedená data ukazují, české prostředí je však také charakteristické tím, že města jsou cizinci vyhledávána jako místa, kde se mohou kontaktovat s dalšími cizinci, kde se realizuje interakční síť mezi Západem a Východem se vším pozitivním i negativním, co tato interakce přináší. V dalším textu ukážeme, že podstatná je pro stabilizaci cizineckých komunit ve městě také vlastní etnická a příbuzenská síť, jejíž vytvoření do daného prostoru přitahuje další příslušníky téže provenience.

Uvedené charakteristiky naznačují obecnější trendy migrace cizinců a navozují otázku, jak v urbanizovaném prostoru jednotlivé skupiny cizinců žijí, jakým způsobem se na nový prostor adaptují, co lze vypovědět o jejich působení na každodennost města jako celku.

Vybrané cizinecké komunity v městském prostoru a adaptační mechanismy, které si vytvářejí

V době svého působení na pražské koleji Středoevropské univerzity iniciovala britská socioložka Claire Wallace kolektivní výzkum cizineckých komunit, ve kterém prokázala, že sledované komunity vykazují diferencované charakteristiky chování, volí odlišné strategie adaptace na nové prostředí, pohybují se v odlišných příjmových hladinách a velmi často se zaměstnávají také v odlišných profesích [Wallace, Chmouliar, Sidorenko 1996]. Přispívají tak k etnizaci některých činností, dovedností i modelů chování. Ve srovnání s dalšími středoevropskými postkomunistickými zeměmi (Polsko, Slovensko, Maďarsko) měli v 90. letech cizinci v České republice bezkonkurenčně největší možnost uplatnit se jako zaměstnanci (v roce 1997 například vydávala Česká republika ve srovnání se sousedním Polskem více než čtyřnásobný počet pracovních povolení cizincům) a také odhad ilegálně pracujících, který se pohyboval kolem 200 000 osob, byl ve srovnání s ostatními postkomunistickými středoevropskými zeměmi nejvyšší.²⁴

²⁴ Claire Wallace a Dariusz Stola uvádějí pro Slovensko odhad 10 000 nelegálně pracujících dělníků a pro Maďarsko přibližně 40 000 nelegálně pracujících dělníků. V Polsku se odhady pohybovaly kolem 150 000 až 200 000 nelegálních dělníků a více než desetinásobně převyšovaly počet vydaných pracovních povolení [Wallace, Stola 2001: 33].

Největší počet pracovních povolení je v České republice vydáván Ukrajincům. Z Ukrajiny je v České republice i největší počet cizinců s živnostenským oprávněním. Ukrajinci také v České republice tvoří nejpočetnější skupinu žadatelů o azyl. Nejpočetnější skupinou osob žijících v České republice, která se narodila v zahraničí, jsou však Slováci, z nichž mnozí dnes mají státní občanství České republiky.

Slováci

Slováci jsou velmi diverzifikovanou skupinou²⁵ a po celá devadesátá léta tvořili největší skupinu přistěhovačů do České republiky [Pavlík, Kučera: 68]. Mezi Slovenskem a územím dnešní České republiky probíhá rozsáhlá výměna osob již od meziválečného období, skupiny Slováků osídlovaly pohraničí po druhé světové válce. V České republice žijí slovenští úředníci federálních institucí komunistické éry, bývalí vojáci sloužící kdysi v České republice, podnikatelé a inteligence, která přišla po roce 1992. Žije zde i autochtonní slovenské obyvatelstvo při hranicích se Slovenskou republikou. Při sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 se ke slovenské národnosti hlásily přibližně 2 % obyvatel České republiky (193 190 osob). Řada Slováků žije ve smíšených manželstvích s Čechy.

Slováci, kteří žijí v českém městském prostředí, zpravidla tvoří uzavřené enklávy, splývají s majoritním obyvatelstvem, a proto se jedná o skupinu obtížně uchopitelnou. Navíc Slováci nejsou skupinou typicky městskou. Dobře se adaptují jak v městských, tak i venkovských podmínkách. Souhrnně není problematika Slováků v Čechách zpracována.²⁶ Z těch Slováků, kteří nejsou občany České republiky, žije 71 % v městském prostředí (v sídlech s počtem obyvatel 10 000 a více). 38 % Slováků s cizí státní příslušností podchycených sčítáním lidu, domů a bytů v roce 2001 bydlelo v sídlech o velikosti 100 000 obyvatel a více. Ve výběru typu lokality k usídlení se tedy Slováci s cizí státní příslušností chovali obdobně jako řada dalších skupin cizinců. Na rozdíl od nich jsou však Slováci s cizí státní příslušností cizineckou komunitou, která je mezi majoritním obyvatelstvem nezřetelná. Slováci se v České republice nevyznačují specifickými ekonomickými aktivitami, povoláními, neliší se příjmovými kategoriemi ani vystupováním. Schopnost takto splynout v městském prostředí s majoritním obyvatelstvem je vzácná a Slováci, pokud jsou cizinci, se touto vlastností liší od všech ostatních menšin a cizineckých skupin, které se v českém prostředí nacházejí, i když si příležitostně vytvářejí vlastní kulturní instituce a pěstují pocit sounáležitosti s místem původu.

²⁵ Počet Slováků, kteří v České republice pobývali jako cizí státní příslušníci s trvalým pobytem nebo na víza nad 90 dní, činil k 31. 12. 2000 44 265 osob. Úřady práce však ke stejnému datu registrovaly 63 567 Slováků, tedy počet skoro o polovinu vyšší.

²⁶ K tomuto tématu viz např. [Nosková 1985, 1987; Šrajetrová 1994].

Ukrajinci

Také migrace z Ukrajiny má na území současné České republiky dlouhodobou kontinuitu. Bohdan Zilynskij a René Kočík správně vystihli, že současnou situaci Ukrajinců v České republice charakterizuje určitá dvojdomost. „Tradiční“ skupina Ukrajinců vybavených českým občanstvím je dnes reprezentována lidmi převážně vyššího věku, kteří žijí v Čechách v mnoha případech už řadu desetiletí. ... Příznivější věkovou strukturu má „nová“ skupina Ukrajinců (po roce 1989) skládající se z osob, které v českých zemích pracují či podnikají. Tito lidé – až na malé výjimky – zatím nezískali české občanství nebo o to ani neusilují. Využívají povolení k pobytu v České republice a snaží se zlepšit finanční situaci svou a svých rodin. Míra jejich organizovanosti je minimální a většina z nich se nepodílí na akcích spolků existujících v rámci „tradiční“ ukrajinské skupiny“ [Zilynskij, Kočík 2001: 85]. Tato druhá, mnohem početnější, skupina v České republice pobývá především na víza nad 90 dní a zpravidla je charakterizována jako zahraniční pracující [Drbohlav 1997]. Jak už bylo uvedeno, pobývalo podle dat Policie České republiky k 31. 12. 2000 v České republice na dlouhodobá víza nebo zde mělo trvalý pobyt 50 212 Ukrajinců.²⁷

Nejvíce pracovních povolení získali Ukrajinci v Praze. K 30. 6. 2001 jich zde pracovalo 5 118 a byli bezkonkurenčně nejsilnější skupinou zahraničních pracujících. Přibližně z 95 % měli povolení platná pro dělnické profese [Horáková, Macounová 2001: 4]. Až na nepatrné výjimky se i v ostatních sídlech České republiky Ukrajinci uplatnili především v dělnických profesích. Pro tuto skupinu dělníků je charakteristické, že jejich vzdělání neodpovídá pracovnímu zařazení. Výsledky dotazníkového šetření z roku 1999 naznačily (šetřený vzorek nebyl reprezentativní), že přibližně 55 % ukrajinských dělníků v České republice má středoškolské vzdělání a 27 % má vysokou školu [Drbohlav, Lupták, Janská, Šepelová 1999: 26]. Přestože největší část Ukrajinců pracuje v Praze, nejedná se o městskou migrační skupinu v pravém smyslu slova, ale typickou kategorií zahraničních dělníků, kteří zaplňují niku na trhu práce kdekoli v České republice. V 90. letech 20. století řada z nich neměla práci v České republice ani jako primární zdroj obživy. Mnozí přijížděli na turistická víza, brali si řádné i neplacené dovolené v původních místech bydliště a možnost práce v České republice chápali jako příležitostný přivýdělek. Nutily je k tomu extrémně nízké mzdy na Ukrajině a vysoká nezaměstnanost. I v případě, že se jejich mzdy v České republice pohybovaly v nejnižších příjmových kategoriích (při dotazování obvykle uváděli 1 USD na hodinu), hodnotili svoji práci v České republice jako vysoce lukrativní vzhledem k nesrovnatelně nižším mzdám, ale těž vzhledem k cenám za zboží a služby na Ukrajině.

Cílem pobytu ukrajinských dělníků v České republice je většinou vydělat za co nejkratší dobu co největší množství peněz. Proto ukrajinští dělníci dobrovolně pracují často dvanáct hodin denně, netrvají na dvou dnech pracovního volna týdně

²⁷ Sčítání lidu, domů a bytů podchytilo k 1. 3. 2001 na území České republiky 22 112 osob ukrajinské národnosti a 20 628 občanů Ukrajiny.

a jsou ochotni pracovat bez řádně uzavřených pracovních smluv za jakýchkoli podmínek. Ještě ve druhé polovině 90. let si za výnos ze tří až čtyřměsíčního pracovního pobytu byli schopni renovovat dům, svépomocí postavit malý domek, opatřit vybavení bytu, koupit ojetý automobil. Prostor pro řešení jejich ekonomické situace prací v České republice se omezil zejména od 28. června roku 2000 zavedením vízové povinnosti pro občany Ukrajiny a dalšími opatřeními, která jim zproblematicovala přístup na trh práce. Již před tím existující ukrajinské zprostředkovatelské firmy převzaly část této pracovní migrace pod svoji asistenci, organizují pracovní nábor přímo na Ukrajině a dělníky organizovaně dovážejí do České republiky [Uherek, Plochová 2002].

„Klienti“, jak se náborářům na Ukrajině říká, přislíbí zájemcům v ukrajinských městech a vesnicích práci v České republice, převezmou od nich pasy, zabezpečí potřebná povolení a uhradí poplatky. Dělníky převezou do České republiky a s jejich pomocí zabezpečují jako firma sjednané práce dalším firmám v České republice. Náborovaní dělníci se často až na místě dozvídají, jakou budou vykonávat práci, a odměnu dostávají až po srážkách za ubytování, stravování a zprostředkování práce. Podle sdělení dotazovaných je tento způsob zaměstnávání pro dělníky mnohem méně výhodný než individuální pracovní migrace, která pro ně byla dostupná v 90. letech. Nemají však dostatek prostředků ani znalostí, aby se organizované formě vyhnuli. Ze zprostředkovatelských firem se stávají mocné instituce.²⁸

Vzhledem k tomu, že takto náborovaní dělníci přebývají v České republice velmi často jen omezenou dobu, bez rodin a většinu času věnují pracovní činnosti, je jejich integrace do lokálních podmínek zpravidla na velmi nízkém stupni. V současné době, tak jako u jiných skupin, byl zaznamenán pokles působení této skupiny v kategorii zaměstnanců a naopak nárůst v kategorii živnostníků [podrobněji Horáková 2001]. Od roku 2000 část této ekonomické migrace legalizuje svůj pobyt v České republice tak, že zde požádají o azyl a čekají na vyřízení své žádosti [Uherek 2002a].

Zatímco v polovině 90. let budila rychle rostoucí migrace z Ukrajiny i mezi odborníky určité znepokojení, v současné době se kvůli nižším příjmům migrantů a překážkám ze strany úřadů její velikost stabilizuje. Ve zprávě Českého statistického úřadu za rok 2001 bylo dokonce konstatováno, že v tomto roce měla Česká republika s Ukrajinou záporné migrační saldo [Kretschmerová 2002: 167].²⁹

²⁸ Výzkum na Zakarpatské Ukrajině na toto téma v roce 2001 prováděli Z. Uherek, N. Valášková, K. Plochová, M. Mušinka, na jižní Ukrajině v roce 2002 výzkum na obdobné téma uskutečnili Z. Uherek, N. Valášková, K. Plochová, V. Dvořák. [Srv. též Uherek, Plochová 2002]. V rámci výzkumu nebyla uskutečněna kvantitativní šetření, výběr respondentů probíhal metodou „sněhové koule“, dotazování bylo prováděno pomocí nestandardizovaných otázek a podstatná část dat byla získávána pozorováním.

²⁹ Záporné saldo stěhování měla ovšem Česká republika v roce 2001 také se Slovenskem a Německem, tedy dalšími ještě nedávno významnými zdrojovými zeměmi, a Terezie Kretschmerová správně zvažuje, zda tato změna není způsobena především změnou metodiky sledování zahraniční migrace [Kretschmerová 2002: 166].

Arméni a Gruzínci

Na rozdíl od Ukrajinců můžeme v případě Arménů, Gruzínců, Vietnamců, Číňanů, Rusů, Srbů, Arabů i některých dalších skupin hovořit o vyhraněných městských společenstvích vytvářejících charakteristické modely integrace do českého městského prostředí.

Studium arménské komunity,³⁰ které bylo realizováno v roce 2000 ve třech sídlech České republiky, v Praze, v Ústí nad Labem a v Brně [Maroušek 2000],³¹ ukázalo, že některé cizinecké komunity se v různých českých sídlech mohou soustředit na odlišné způsoby obživy a najít si i odlišná místa v organismu města jako celku. V Praze cizinecké komunity, které z tohoto hlediska zpravidla vykazují nejširší spektrum činností, jsou nejpестřeji vzdělanostně, kvalifikačně i příjmově diverzifikovány. Platí to i v případě arménské komunity. Většina ekonomicky aktivních Arménů v České republice provozuje vlastní živnost, pracuje na základě živnostenského listu nebo se zaměstnává u jiných Arménů. Zatímco v Praze se však mezi respondenty objevovali zástupci zahraničních firem, bohatí obchodníci, umělci, pracovníci arménské stavební firmy, v Brně i v Ústí nad Labem převládali drobní živnostníci – obchodníci.

V Brně se Arméni soustředili na prodej zeleniny (byl zde však také majitel trafiky, podnikatel v oblasti účetnictví aj.), v Ústí nad Labem podnikali v oblasti oprav obuvi, šití oděvů na zakázku a pohostinství (pracoval zde ovšem též jeden malíř). Ve všech třech městech sice pracovali také jako zaměstnanci českého podniku, ale byli v menšině. Projevila se zde okolnost vyskytující se i v biografiích cizinců shromážděných autorem tohoto textu, že totiž krajané se velmi často zaměstnávají navzájem a že cizinci najdou snáze zaměstnání u cizinců než u majoritního obyvatelstva.

Ve třech uvedených městech byl při šetření zaznamenán poněkud odlišný charakter vztahů s majoritním obyvatelstvem. Nejprátelštější vztahy s majoritním obyvatelstvem respondenti uváděli v Brně, kde v době výzkumu probíhala pravidelnější komunikace mezi autochtonním obyvatelstvem a Armény nejen na bázi pracovních vztahů, ale i vztahů mimopracovních, sousedských.

Arméni, stejně jako řada dalších cizineckých skupin, jsou často včleněni do širších cizineckých komunikačních sítí. V této skupině je tomu tak nejen na bázi pracovních nebo obchodních vztahů, ale též přátelských vztahů. Respondenti při šetření uváděli, že se stýkají například se známými, se kterými se spřátelili v přijímacích, pobytových nebo azylových střediscích Ministerstva vnitra v době, kdy by-

³⁰ K 31. 12. 2000 v České republice pobývalo 1 081 Arménů, kterým byla udělena víza delší než 90 dnů nebo trvalý pobyt. Arméni byli také mezi žadateli o azyl, azylanty a několik desítek členů této komunity získalo občanství České republiky.

³¹ Etnolog Jaroslav Maroušek pracoval především formou opakovaných rozhovorů s nestandardizovanými otázkami. Zaměřil se celkem na 56 respondentů a data z rozhovorů doplnil pozorováním. V mimopražských lokalitách se mu podařilo podchytit příslušníky téměř všech rodin.

li v azylovém řízení a čekali na rozhodnutí o udělení azylu. Podle názoru pracovníků pobytových středisek Ministerstva vnitra České republiky jsou většinou právě Arméni po udělení azylu schopni se brzy osamostatnit a stát se výdělečně činnými, neboť mohou využít sítě příbuzných a známých v České republice, kteří jim pomohou nalézt uplatnění.

Arménská komunita, stejně jako i jiné komunity, má tendenci institucionalizovat výuku arménského jazyka a arménských kulturních reálií pro děti, vydávat časopis a vytvářet si krajanské kluby nebo spolky. Tyto aktivity se daří realizovat, ale nikoli s odezvou všech členů komunity, neboť v komunitách tohoto typu vládne velmi často určitá rivalita na bázi rozšířených rodin nebo jejich segmentů. Přestože i v Praze, kde je komunita nejpočetnější, se téměř všichni její členové navzájem znají,³² neznamená to, že jsou vždy vzájemně v přátelských vztazích.

Podobně jako Arméni i gruzínští imigranti³³ využívají při strategiích adaptace v novém prostředí sítě vytvářených rozšířenými rodinami. Jan Černík, který mezi Gruzínci prováděl šetření v roce 2000,³⁴ zaznamenal i případy, že mladé ženy s dětmi, které emigrovaly z Gruzie do České republiky, byly podporovány penězi z místa původu, dokud se v novém prostředí neosamostatnily [Černík 2000]. Častější je však praxe opačná, to znamená podpora z cílové země do země původu (potvrdilo se i v případě Gruzínců).

Černíkovo šetření ukázalo, že samotný fakt migrace a otevření hranic ekonomickým aktivitám jednotlivců a skupin vytváří imigrantům řadu nových pracovních příležitostí. Mezi jeho respondenty se frekventovaně vyskytovali lidé, kteří se zabývali různými formami zprostředkování kontaktu mezi cizinci a majoritním obyvatelstvem a byli závislí na klientele z bývalého Sovětského svazu. Jednalo se například o poskytování právního poradenství při získávání povolení k pobytu, zpro-

³² Pokud se neznají osobně, mají o sobě alespoň povědomí a zpravidla se mohou navzájem představit při svátcích, křtinách, svatbách apod., které jsou příležitostmi pro setkávání rozšířených rodin. Příležitostí k masovému setkání arménské imigrační skupiny je také společná vzpomínka na genocidu Arménů v Osmanské říši v roce 1915.

³³ Gruzínci netvoří v České republice početnou komunitu. Jejich počet se na území České republiky pohybuje řádově ve stovkách osob. K 31. 12. 2000 v České republice bylo s povolením trvalého pobytu nebo s vízy nad 90 dní celkem 272 Gruzínců. Ve své práci však předkládá Jan Černík také alternativní odhad kaukasologa Václava A. Černého, který hovoří o 1 500 imigrantech z Gruzie během 20. století, ovšem včetně dnes již nežijících imigrantů a jejich potomků [Černík 2000: 4]. Gruzínci bydleli téměř výhradně i se svými rodinami v Praze a z tohoto důvodu lze předpokládat, že v Praze je početně největší skupina Gruzínců v České republice.

³⁴ Etnolog Jan Černík pracoval se skupinou přibližně 40 imigrantů a jeho základní metodou byla, dle jeho vlastních slov, demonstrace sociálního chování jednotlivých imigrantů na vzorových biografiích a jejich pasportizacích (charakteristikách). Dále Jan Černík vyhodnocoval řízené rozhovory, které s imigranty realizoval pomocí nestandardizovaných otázek na téma: důvod imigrace, zaměstnání, příbuzenství, kontakty s Gruzii, legalita pobytu a vztahy s občany České republiky.

středkování při zajišťování bydlení cizinců, vyhledávání vhodných nemovitostí atd. Cizinci se zde uplatnili ve svých původních kvalifikovaných profesích (např. právník), ale služby v těchto kvalifikovaných oborech poskytovali opět cizincům. Vedle zprostředkovatelů však ve výběrovém souboru opět figurovali drobní obchodníci, exportér potravinářského zboží, provozovatel vinárny, zaměstnanec letecké společnosti a podobně. Jako zaměstnanci českých zaměstnavatelů se Gruzínci objevovali jen zřídka a mnohdy v poněkud neobvyklých povoláních, například velmistr v šachu. Je zajímavé, že při vyhledávání komunikačních cest k autochtonnímu obyvatelstvu nebo při zprostředkování zaměstnání hrála pozitivní úlohu autochtonní menšina. V daném případě to byla pražská židovská obec, která řadě cizinců gruzínské provenience pomáhala v začátcích.

Čínané

Jako řetězovou imigraci do českého městského prostředí charakterizovala ve své výzkumné zprávě Ljubica Obuchová čínskou komunitu.³⁵ Čínskou komunitu, stejně jako arménskou a gruzínskou, můžeme považovat za typicky městskou. Bydlí především v Praze a ve velkých krajských městech. Podle sčítání lidu, domů a bytů z roku 2001, které samozřejmě podchytilo jen část této komunity (celkem registrovalo v celé České republice 1 458 osob), bydlí v Praze 78 % tohoto počtu (tj. 1 134 osob). Nejvíce Číňanů sčítání zaznamenalo na Praze 13, 4, 14, 8 a 9. Větší počty tohoto etnika byly dále podchyceny v Brně (33 osob) a v Ostravě (35 osob). Při použití členění na kraje jich nejvíce bydlí, vyjma Prahy, ve Středočeském kraji, buď v blízkosti hlavního města, nebo v některých okresních městech, kde jsou rozmístěni po jedné nebo několika rodinách. Tendence koncentrovat se v západní části republiky, kterou jsme zaznamenali například u Vietnamců, zde není průkazná. Rozmístění Číňanů pravděpodobně nejvíce souvisí s jejich podnikatelskou činností v oblasti stravování a pohostinství, o které se zmiňuje i Obuchová, kdy rodiny potřebují, k tomu, aby se uživily, dostatečnou koncentraci obyvatel a městský životní styl a stravovací návyky.

Obuchová pracovala v roce 2001 s kolektivem spolupracovníků se 185 respondenty především v Praze, pouze malá část byla z jiných měst (Karlovy Vary, Plzeň, Cheb, Brno) [Obuchová 2002].³⁶ Na výzkumném vzorku se jí podařilo ukázat, že v případě čínské komunity je území České republiky propojeno s několika jasně ohraničenými regiony v Číně, odkud probíhá migrace. Mezi Českou republikou a tě-

³⁵ Čínská komunita je jedna z početnějších cizineckých komunit. Na počátku roku 2001 v ČR pobývalo 3 551 Číňanů, kteří obdrželi víza na dobu delší než 90 dnů nebo trvalý pobyt.

³⁶ Ljubica Obuchová pracovala především metodou řízených rozhovorů v mateřském jazyce respondentů, rozhovory byly vedeny tak, aby vznikala jednoduchá biografická interview. Část rozhovorů byla se souhlasem respondentů nahrávána, k výzkumu existuje též fotodokumentace.

mito regiony dochází k intenzivnímu pohybu osob, zboží, zkušeností, zatímco jiné čínské regiony se na migraci do České republiky nepodílejí. Obuchová též ukazuje, že v mnoha případech se lidé z jedné provincie či oblasti věnují pouze jednomu druhu činnosti, přičemž jiné ekonomické aktivity, byť sebelukrativnější, „přenechávají ‘cizákům’ z jiných provincií“ [Obuchová 2002: 11]. Pozornost věnovaná emigrantským zónám v Číně ve spojitosti se sociabilitou imigrantů z Číny v České republice přináší další a méně obvyklý pohled na transfer hodnot a kulturních vzorců z jedné oblasti do jiné.

Obuchová se ve své výzkumné zprávě dotkla mimo jiné také otázky rodinného života, rodinných vztahů a výchovy dětí v cizí zemi. V České republice se často setkáváme s cizineckými komunitami, které žijí intenzivním společenským životem v širších příbuzenských uskupeních a příbuzenské sítě jim mnohdy pomáhají i při adaptaci do nového prostředí. Současně s pobytem cizineckých komunit přibývají v městském prostředí méně standardní příbuzenská uskupení, než na jaká jsou obvyklá u autochtonního obyvatelstva. Nehraje zde roli jen kulturní odlišnost imigrantů, ale velmi často okolnost, že oni sami se nacházejí v nestandardním postavení. Obuchová do výzkumné zprávy například zařadila případ, kdy bylo několikaměsíční dítě narozené čínským rodičům v Praze předáno prarodičům do Číny, neboť rodiče v Praze nezvládali zároveň výchovu dítěte a provozování živnosti. Po pěti letech po vyřešení několika administrativních problémů si rodiče dítě vzali zpět do Prahy [Obuchová 2002: 5–6]. S případy dlouhodobého odloučení dětí od rodičů v důsledku migrace za práci do České republiky jsme se frekventovaně setkávali také na Zakarpatské Ukrajině, kde rodiče odjíždějící do České republiky děti ponechávali ve zdrojové zemi a předávali je do opatrování prarodičům nebo jiným příbuzným.

Vietnamci

Vietnamskou komunitu³⁷ nepovažujeme v českém prostředí za typicky městskou, neboť si hledá prostor k podnikání i ve venkovských obcích při hraničních přechodech. Data získaná sčítáním lidu domů a bytů však ukazují, že počet Vietnamců žijících v sídlech s 10 000 a více obyvateli téměř trojnásobně převyšuje počet Vietnamců žijících v sídlech menších. Nejvíce Vietnamců žije v Praze (sčítání v roce 2001 podchytilo 2 721 osob), dále v Chebu, v Ostravě a v Brně

V letech 2001–2002 studovala Veronika Kahlerová život vietnamských dětí navštěvujících plzeňské základní školy. Její výzkumný vzorek čítal 26 náhodně vybraných dětí navštěvujících 7 plzeňských základních škol.³⁸ Stejně jako jsme uvedli

³⁷ Jedná se o jednu z nejpočetnějších komunit cizinců na území České republiky s dlouhodobou kontinuitou již od 50. let 20. století. K 31. 12. 2000 v České republice žilo 23 556 Vietnamců s vízy nad 90 dní nebo trvalým pobytem. Vietnamci jsou též mezi žadateli o azyl, azylanty a několik stovek Vietnamců získalo občanství České republiky.

³⁸ V době výzkumu žilo v Plzni 61 vietnamských dětí ve věku 6–15 let.

u čínské komunity, i ona ve vietnamské komunitě zaznamenala, že rodiče velmi často musí řešit otázku, jak zvládnout náročné podnikání nebo zaměstnání a současně výchovu dětí. V případě vietnamské komunity se z tohoto důvodu rozšířila instituce tzv. „českých tet“, vychovatelek (resp. vychovatelů), které na část dne nebo jinak vymezený časový úsek děti přebírají do své péče. Jedná se o jev, který bude mít jistě důležitý dopad na integraci těchto dětí do české společnosti a na jejich postoje k majoritnímu obyvatelstvu. Výzkum Veroniky Kahlerové ukázal, že „české tety“ přebírají vietnamské děti někdy i do celotýdenní péče. V jejím relativně malém vzorku, který však podchytil každé druhé až třetí vietnamské dítě ve věku 6–15 let v Plzni, se vyskytlo 6 případů dlouhodobějšího odloučení dětí od rodičů. Ve třech případech byly instancí pečující o děti „české tety“, ve třech případech strýc a teta vietnamské proveniencce. Rodiče ve všech případech podnikali mimo Plzeň, konkrétně v Železné Rudě, a děti se s nimi vídaly obvykle jednou týdně. Důvodem tohoto nestandardního kroku bylo, že v Plzni se dětem mohli příbuzní nebo „české tety“ lépe věnovat a současně zde děti měly lepší podmínky ke vzdělávání [Kahlerová 2002].

Pro vietnamské rodiče, stejně jako například pro zmiňované Gruzínce, Armény nebo Čiňany, je vzdělání důležitou hodnotou a řada rodin je ochotna hradit kvalitní vzdělání i za předpokladu, že to podstatně zasáhne do struktury jejich výdajů. V případě vietnamské komunity v Plzni je jistě pozoruhodné zjištění, že téměř třetina rodičů, jejichž dítě ve věku 6–15 let navštěvuje v Plzni základní školu (nikoli gymnázium), volila soukromou základní školu s rozšířeným vyučováním jazyků, kde vedle českých učitelů vyučují také rodilí mluvčí z Velké Británie a z USA [Kahlerová 2002]. Vietnamským rodičům za daných okolností nevadilo, že škola je nábožensky (křesťansky) orientovaná. Z práce Veroniky Kahlerové vyplývá, že důvodem pro výběr soukromé školy není obava rodičů, že by jejich děti měly na státních školách komunikační problémy. Podle dosavadních zjištění jsou vietnamské děti většinou již po několika měsících schopny bez problémů komunikovat v češtině a mají zpravidla velmi dobrý prospěch. Motivací rodičů je, že chtějí dětem zabezpečit kvalitní vzdělání, zejména v jazykové oblasti, bez ohledu na to, že budou muset vzdělání dítěte hradit.

Škola jako integrační činitel plní pozitivní úlohu u všech zkoumaných komunit. Její zásluhou se dítě velmi často v prostředí cizinecké komunity stává poradcem pro kontakty s majoritou, administrátorem písemného styku i tlumočnickem. Při plzeňském výzkumu se Veronika Kahlerová setkala i s případem, že vietnamské dítě školního věku, jehož rodiče se chystali do České republiky, bylo posláno do prostředí českého krajského města k příbuzným o rok „napřed“, aby se zde naučilo jazyk a chodilo zde do školy s tím, že ho rodiče budou následovat.

O vietnamských obchodnících jsme hovořili jako o skupinách cizinců, které mají na území České republiky dlouhodobější kontinuitu. I vietnamskou komunitu však můžeme do jisté míry považovat za postkomunistický fenomén, přestože první Vietnamci byli vysíláni do tehdejšího Československa od poloviny 50 let. Po roce 1989 totiž Vietnamci zcela změnili způsob obživy a změnil se i charakter migrační-

ho mostu, který je v současné době vysoce funkční.³⁹ Jinak je tomu v případě imigrace z arabských zemí, kde v Čechách můžeme nalézt občany řady těchto zemí, kteří přišli jako studenti již před rokem 1989. Na ně navazují současní studující, podnikatelé, a také azylanti. Převažují mezi nimi muži, někdy zde žijí ve smíšených manželstvích a velmi často jsou součástí středních vrstev a intelektuální elity. Jedná se jednoznačně o městskou skupinu [podrobněji Derianová 2001, Hošková 2002]. Podobně zde můžeme zaznamenat již několik generací postupně se zde usazujících občanů bývalé Jugoslávie [podrobněji Vindiš 2002].

Mnoho příslušníků těchto migračních skupin je velmi dobře integrováno do českého městského prostředí. Ne všichni tito obyvatelé českých měst však mají zájem o úplnou asimilaci (v první generaci po přesídlení není úplná asimilace většinou ani reálná). Mnozí z nich ani neusilují o státní občanství České republiky. Často jim vyhovuje jejich místo „na půli cesty“ mezi dvěma světy. Velká skupina cizinců v první generaci také není definitivně rozhodnuta, zda nebude pokračovat v migraci do další země, nebo považuje za svoji vlast zemi původu a nechává si otevřenou cestu k návratu. K hlubší integraci je však velmi často vede nejen nutnost komunikovat s majoritním obyvatelstvem, ale též spjatost nejmladší generace se zemí, kde prodělává enkulturační a socializační procesy. Takový případ popisuje ve výzkumné zprávě o arménské komunitě i Jaroslav Maroušek, když hovoří o vystudovaném arménském restaurátorovi, v době výzkumu zaměstnanci Českých drah, a jeho ženě. Jaroslav Maroušek uvádí, že před několika lety navštívili Arménii spolu se svými dvěma syny. Tato cesta je stála mnoho peněz, ale pro hlavu rodiny měla velký význam: „Chtěl zde pobýt asi dva měsíce a svým synům ve věku devět a deset let, kteří neměli o Arménii žádnou představu, ukázat jejich vlast. Byl však velmi překvapen, když se ho jeho synové po několika týdnech začali vyptávat, kdy už pojedou domů. Otec se jim snažil vysvětlit, že jejich domov je v Arménii, že podnikli tuto cestu proto, aby jim ukázal jejich vlast. Ze strany svých potomků však nezaznamenal v tomto smyslu žádnou odezvu“ [Maroušek 2000: 33].

Závěr

Mezinárodní migrace na území České republiky a existence cizineckých komunit na přelomu 20. a 21. století je důsledkem světově rozšířených transnacionálních a globalizačních procesů, které byly v oblasti pohybu osob do roku 1989 na území České republiky mocensky usměrňovány a omezovány. Konkrétní podoba této migrace, jak ji známe z českých měst, je však výrazně ovlivněna dřívější orientací České republiky, resp. Československa, na země bývalého komunistického bloku, hospodářskými, po-

³⁹ Terezie Kretschmerová uvádí, že v roce 2001 si Česká republika z významných zdrojových zemí udržela kladné migrační saldo pouze s Vietnamem (s vědomím, že podstatné změny v migračním saldu u jednotlivých nedávno zdrojových zemí imigrantů mohou být způsobeny změnami v metodice sledování zahraniční migrace)[Kretschmerová 2002: 167].

litickými a někdy i personálními kontakty, schopností vzájemného vyjednávání a do roku 2000 též velmi snadnou prostupností hranic směrem do východní Evropy. Proto zde vedle skupin zcela nových nacházíme i migrační proudy, které navazují na migrace mající dlouholetou historickou kontinuitu a odkazující k období před rokem 1989.⁴⁰

Švédský urbánní antropolog Ulf Hannerz s použitím Wallersteinovy teorie světového systému popsal tvorbu globálních vazeb jako vytváření sítí, jejichž uzlovými body jsou světová centra, reprezentovaná městy [Hannerz 1989: 200–216]. Migrační pohyb směřuje především do center – do měst a i předložená data z českého prostředí tento trend potvrzují. Z jednoho, a tím i jistě omezeného, úhlu pohledu nám takto dávají určitou informaci o začleňování městské sítě v České republice do globálních vazeb.

Předložená data vypovídají, že mezinárodní migrace směřuje zejména do urbanizovaných center, ale nikoli výhradně. Vedle typicky městských komunit, jako jsou Číňané, Arméni, Gruzínci, občané USA nebo Rusové, jsou zde skupiny, které se orientují na oblasti podnikání nebo služeb, které městské prostředí nutně nevyžadují (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci). I pro ně je však městské prostředí atraktivní a jejich největší koncentrace nacházíme opět v urbanizovaných celcích. Je jistě zajímavé, že i v případě Slováků – cizinců s nejvyšším potenciálem splynout s prostředím majority – jsme zaznamenali v oblasti prostorového rozmístění obdobné tendence jako u dalších migračních skupin.

Městské prostředí cizince přitahuje rozmanitostí pracovních příležitostí, možností výdělků i prostorem k vytváření vlastních podpůrných sítí a institucí. Z uvedených dat vyplývá, že například imigrace z Číny, zaměřená na oblast pohostinství a stravování, již ve městech menších než 100 000 obyvatel může obtížně vytvořit takto zaměřenou enklávu početnější než několik rodin.

Výzkumy cizineckých komunit na území České republiky jsou v počátcích. O většině komunit máme přehled jen prostřednictvím úzce zaměřených sond z několika vybraných lokalit. Údaje, které jsou k dispozici, více otázek vyvolávají, než zodpovídají. Část otázek se týká každodenního života komunit – kde se scházejí, jak bydlí, jak se stravují, vychovávají děti, jak komunikují se zemí původu? Odpovědi, jak vyplývá z náznaků v textu, se u jednotlivých skupin liší a částečně je nacházíme v citovaných monografiích a studiích. Další část otázek se týká problematiky vztahu k majoritnímu obyvatelstvu, schopnosti s ním komunikovat, reagovat na kulturní podněty v novém prostředí, otázek integrace. Odpovědi na tento typ otázek více nebo méně úspěšně naznačuje celá řada dobově i místem vzniku omezených teoretických konceptů,⁴¹ jež berou v úvahu, že migrací se v daném prostředí mění společenské klima, se kterým se vyrovnávají jak imigranti, tak i autochtonní obyvatelé.

⁴⁰ Ve výběru migračních skupin prezentovaných v tomto textu se jedná zejména o Řeky, Slováky, Ukrajince a Vietnamce.

⁴¹ Vzpomeňme alespoň Williama Isaaca Thomase a Roberta Ezru Parka, pokud jde o koncept desorganizace a marginalizace, Roberta Redfielda, Ralpha Lintona a Melville Herskovitze v souvislosti s konceptem akulturace, nebo Nathana Glazera a Daniela P. Moynihana v souvislosti s konceptem vytváření nových etnicit v postindustriální společnosti.

V textu *Global Ecumene as a Network of Networks* Ulf Hannerz ukazuje, že jedinec nebo komunita se může stavět ke kulturním podnětům několika způsoby. Jednak tyto podněty může zapouzdřit do svého stávajícího systému hodnot a norem a v jejich rámci s nimi pracovat. Může dále zaujmout segregační přístup a od nových podnětů se distancovat, nebo být naopak integrativní, snažit se včlenit do nových systémů, které jsou jednotlivci nebo skupině zprostředkovávány. Přístup, který Ulf Hannerz charakterizoval jako „solitude“ – samotu, pak vyjadřuje mlčení – nereagování [Hannerz 1992]. Ulf Hannerz nepřichází s myšlenkou, že by některé etnicitou nebo národní příslušností vymezené skupiny nové hodnoty spíše „zapouzdřovaly“ a jiné se od nich „distancovaly“. Uvažuje ve svých příkladech spíše o jednotlivcích. Richard H. Thompson při popisu konfliktní situace v čínské komunitě v Torontu naznačuje, že přístup k novým kulturním hodnotám se může ostře lišit u jednotlivých imigrantských generací [Thompson 1989: 9–13]. Také náš příklad z arménské komunity tuto myšlenku podporuje. Předpoklad, že uvnitř skupin jednají jednotlivci často rozporuplně, považuji za vysoce realistický.

Osobní přístup ke kulturním hodnotám ovšem souvisí také s vytvářením strategií, jak v daném prostředí optimálně přežít. V literatuře frekventovaně nacházíme pokusy charakterizovat typy státních politik vůči imigrantům. Například Grete Brochmann hovoří o politice segregační, asimilační nebo pluralistické [Brochmann 1999: 11], autorská dvojice Castles a Miller vyčleňuje politiku exkluze, asimilace (integrace) a pluralismu (multikulturality) [Castles-Miller 1998: 336].⁴² Také s ohledem na problematiku etnicity hovoří T. H. Eriksen o asimilační, dominující/segregační a multikulturní strategii státu [Eriksen 1993: 123]. Je však třeba doplnit, že tak jako stát uplatňuje určitý typ migrační politiky, uplatňuje imigrant vůči cílovému prostoru a jeho obyvatelům určité strategie inkluze a distance. Můžeme uvažovat o tom, že tyto strategie mají alespoň zčásti kolektivní charakter. Z tohoto textu i z dalších dosavadních pozorování lze v českém prostředí uvažovat tři převládající strategie:

1. pracovní migrační
2. multikulturní (menšinové)
3. asimilační.

Lze vyslovit hypotézu, že právě neexistence jasně formulované migrační politiky státu v 90. letech 20. století dala relativně velký prostor samotným cizineckým komunitám k vytvoření a aplikování vlastních migračních strategií. Jak předchozí text ukazuje, strategie pracovní migrační je nejtýpější pro velkou část migrace ukrajinské, ale též polské, o které jsme v tomto textu nehovořili. Zvláště v pojetí ukrajinské pracovní síly, se kterou se setkáme vedle České republiky také v Polsku, Rusku i dalších státech, je někdy v literatuře pracovní migrační strategie označována jako pracovní turistika [International Migration Policies 1998: 117]. Jak jsme již ukázali, pracovní migrační strategie přivádí cizince především do městského prostoru, ale zejména nekvalifikovaná pracovní síla se uplatňuje i na venkově.

Zatímco strategie pracovní migrační jsou dobře aplikovatelné spíše pro dočas-

⁴² K jednotlivým modelům migračních politik viz též [Janská 2002: 38–40].

nou migraci, ostatní strategie aplikují i skupiny, jejichž příslušníci jsou na území České republiky dlouhodobě nebo trvale. Zejména strategie asimilační může být přitažlivá pro migranty, kteří v cílové zemi hodlají již setrvat. Mezi skupinami představenými v tomto textu se asimilační strategii nejčastěji přibližují slovenští imigranti. Jak již bylo uvedeno, v městském prostředí jsou imigranti tohoto typu špatně mapovatelní, unikají pozornosti, tvoří uzavřené enklávy, nejsou soustředěni na jeden typ ekonomické činnosti. Na rozdíl od venkovských lokálních společností, kde se lidé osobně znají a vědí, kdo odkud přišel, přestávají být jednotliví cizinci při uplatnění této strategie v městském prostředí záhy reflektováni jako cizorodý prvek. Uvedená statistická data nám ukazují, že cizinci tohoto typu také preferují urbanizované celky.

Multikulturní strategie mohou mít celou řadu podob. Mezi cizineckými komunitami, které jsme označili za typicky městské, byla multikulturní strategie výrazná například případě čínské komunity. Rodiče vychovaní v kulturně odlišném prostředí se většinou adaptovali na novou realitu cílové země jen v těch oblastech, kde je kontakt s majoritním obyvatelstvem nezbytný. Komunita se na jednu stranu jeví jako uzavřená, její podnikatelské aktivity však směřují k tomu, aby byla neustále v interakci s majoritní populací. Čínské komunitě zjevně vyhovuje velkoměstské prostředí. V Praze svoji uzavřenost může reprodukovat i pro nejmladší generaci odděleným vzděláváním dětí v akreditované mezinárodní čínské škole. Ne všichni čínští rodiče však tuto školu využívají. Také existence česko-čínských smíšených manželství, ale též česko-čínských kulturních institucí,⁴³ napovídá, že zde existují styčné body pro vzájemné kontakty čínské komunity a majoritního obyvatelstva překračující úzce pragmatickou bázi. Ostatně již A. L. Epstein při studiu afrických městských komunit zdůrazňoval, že základní charakteristikou městských komunit je, že uzavřené nejsou [Epstein 1964].

Vietnamská komunita, alespoň na základě dat, jež jsou k dispozici, se jevila otevřenější než komunita čínská, zejména díky velmi rozšířené instituci „českých tet“ a významu přikládanému vzdělávání vietnamských dětí v českých školách. Data obou výzkumů jsou však obtížně srovnatelná. Vietnamský výzkum se uskutečnil v mimopražském městském prostředí a byl zaměřen na jinou generaci. Vyplývá však z něho, že přestože dospělí realizují multikulturní model, je zřejmé, že mnohé děti, pokud zůstanou v českém prostředí, budou do něho dobře integrovány a budou se moci, pokud budou chtít, vydat cestou splynutí s majoritou.

Multikulturní model soužití vede v městském prostředí často k vytváření ohrazených, etnicky charakterizovaných městských celků. V českých podmínkách tyto tendence zatím sledujeme jen v náznacích. Objevují se jednotlivé takto vymezené domy nebo bloky domů, čtvrti zcela výjimečně. V pražském prostředí však již sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 zachytilo určitou diferenciaci ve skladbě cizinců podle jednotlivých obvodů. Co tato data přesně vypovídají je ovšem bez dalšího podrobnějšího výzkumu obtížné interpretovat.

⁴³ Interkulturní charakter má například Krajské sdružení Číňanů žijících v České republice.

V případě městských cizineckých komunit jsme mohli v předchozím textu znamenat, že svoji existenci často budují na tom, že jsou jejich členové schopni přemostovat vzdálenosti kultur, případně poskytovat služby těm, kteří přicházejí z jejich „staré vlasti“ nebo z oblastí, které jsou jí blízké. Města jsou k tomuto typu existence uzpůsobena a cizinci je i z tohoto důvodu vyhledávají. Pokud však se svými rodinami dlouhodobě setrvávají v České republice, je nutné počítat s tím, že jejich potomci budou otázku domova a vlasti vnímat poněkud odlišně než rodiče, navzdory tomu, že jim rodiče o zemi původu budou zprostředkovávat informace a učit je jazyk, který byl pro ně mateřským jazykem. Zda gruzínská, arménská, ruská, arabská a další komunity budou směřovat cestou přibližování se majoritní společnosti nebo naopak reprodukování kulturní odlišnosti, není však jen otázkou jejich vlastních postojů, ale chování majoritního obyvatelstva, které jim spoluvytváří podmínky k životu. Z předložených dat je patrné, že zejména velkoměstské prostředí umožňuje uplatnění celé škály modelů a strategií vzájemného soužití.

ZDENĚK UHEREK je sociální antropolog, etnolog. V současné době je vedoucím oddělení etnických studií a zástupce ředitele Etnologického ústavu Akademie věd České republiky. Zabývá se urbánní antropologií, teorií etnicity, etnickými procesy a migracemi. Kursy na tato témata přednáší na Fakultě humanitních studií Západočeské univerzity v Plzni a na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Terénní výzkumy uskutečnil v České republice, v Bosně a Hercegovině, v Kazachstánu, v Rusku, na Ukrajině a ve Francii.

Literatura

- Baršová, A. 2001. *Problémy bydlení etnických menšin a trendy k residenční segregaci v České republice*. Praha: Open Society Institute Budapest.
- Botu, A. 1982. „Řecká etnická skupina v Československu“. *Český lid* 69, 1: 47–51.
- Brochmann, G. 1999. „The Mechanisms of Control“. Pp. 1–27 in Brochmann, G., T. Hammar (eds.), *Mechanisms of Immigration Control. A Comparative Analysis of European Regulation Policies*. Oxford, New York: Berg.
- Brouček, S. 1998. „K některým otázkám migrace na území České republiky po druhé světové válce“. Pp. 17–24 in *Národní diskuse u kulatého stolu na téma vztahů mezi komunitami. Sborník dokumentů*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- Brouček, S., Z. Uherek, N. Valášková 1995. „Adaptace přesídlenců v české společnosti“. *Český lid* 82, 1: 1–17.
- Castles, S., M. J. Miller 1998. *The Age of Migration*. London: McMillan Press.
- Cizinci v České republice* 2001. Praha: Český statistický úřad.
- Čermák Z. 1999. „Migrační aspekty dlouhodobého vývoje Prahy se zvláštním zřetelem k transformačnímu období devadesátých let“. *Geografie – sborník české geografické společnosti* 104, 2: 122–132.
- Čermák, Z., D. Drbohlav, D. Hampl, T. Kučera 1995. *Faktické obyvatelstvo Prahy*. Výzkumná zpráva. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy.

- Černík, J. 2000. *Integrace Gruzínců v České republice*. Výzkumná zpráva pro Ministerstvo vnitra České republiky. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Derianová, L. 2001. *Situace Arabů v Plzni*. Výzkumná zpráva pro Ministerstvo vnitra České republiky. Praha, Plzeň: Etnologický ústav AV ČR, Západočeská univerzita.
- Drbohlav, D. 1997. *Imigranti v České republice (s důrazem na ukrajinské pracovníky a „západní firmy“ operující v Praze)*. Výzkumná zpráva grantu RSS, Higher Education Support Programme No. 622/1995.
- Drbohlav, D., M. Lupták, E. Janská, P. Šepelová 1999. *Ukrajinská komunita v České republice*. Nepublikovaná výzkumná zpráva.
- Epstein, A. L. 1964. „Urban Communities in Africa“. In Gluckman, M. (ed.), *Closed Systems and Open Minds: The Limits of Naivety in Social Anthropology*. Edinburgh, London: Oliver & Boyd.
- Eriksen, T. H. 1993. *Ethnicity and Nationalism. An Anthropological Perspective*. London: Pluto Press.
- Frisbie, W. P., J. D. Kasarda 1988. „Spatial Processes“. Pp. 629–666 in Smelser, N., J. (ed.), *Handbook of Sociology*. Newbury Park, Beverly Hills, London, New Delhi: Sage Publications, Inc.
- Goffman, E. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, New York: Doubleday/Anchor Books.
- Hannerz, U. 1989. „Culture Between Center and Periphery: Toward a Macroanthropology“. *Ethnos* 54: 200–216.
- Hannerz, U. 1992. „The Global Ecumene as a Network of Networks“. In Kuper, A. (ed.), *Conceptualising Society*. London, New York: Routledge.
- Horáková, M. 2001. „Současný vývoj pracovních migrací v České republice a jejich dopad na trhu práce“. *Demografie* 43, 3: 209–220.
- Horáková, M., I. Macounová 2001. *Zaměstnávání cizinců v České republice. Tabulková část*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.
- Hošková, S. 2002. „Integrace Arabů v Praze, Liberci a v Plzni“. Pp. 5–29 in Uherek, Z., S. Hošková, R. Vindiš, *Úspěšné a neúspěšné strategie integrace cizinců*. Výzkumná zpráva pro Komisi integrace cizinců a vztahy mezi komunitami MV ČR. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Hradečný, P. 2000. *Řecká komunita v Československu. Její vznik a počáteční vývoj*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- International Migration Policies* 1998. New York: United Nations.
- Janská, E. 2002. *Adaptace cizinců v České republice. Doktorská disertační práce*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy.
- Kahlerová, V. 2002. *Vietnamská menšina v Plzni*. Diplomová práce. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, katedra sociální a kulturní antropologie.
- Kretschmerová, T. 2002. „Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2001 (ze zprávy ČSÚ)“. *Demografie* 44, 3: 157–170.
- Kupiszewski, M., D. Drbohlav, P. Rees, H. Durham 1999. „Vnitřní migrace a regionální populační dynamika – Česká republika na pozadí evropských trendů“. *Geografie – sborník české geografické společnosti* 104, 2: 89–105.
- Maroušek, J. 2000. *Integrace Arménů do České společnosti*. Výzkumná zpráva sestavená na základě etnografického terénního šetření ve vybraných lokalitách na území České republiky. Zadavatel: Ministerstvo vnitra České republiky. Praha: Etnologický ústav.
- Musil, J. 2001. „Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů“. *Sociologický časopis*, Vol. 37, No. 3: 275–296.

- Nosková, H. 1985. „Diferenciace slovenských osídleneckých skupin v chebském, tachovském a sokolovském okrese“. Pp. 180–191 in *Etnické procesy II*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV.
- Nosková, H. 1987. „K některým otázkám výzkumu integrace a postupující asimilace slovenských regionálních a reemigračních skupin (na příkladech tří západočeských okresů)“. *Zpravodaj KSVI*, č. 5: 17–31.
- Obuchová, L. 2002. *Čínská komunita v České republice 2001*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Orientální ústav AV ČR.
- Otčenášek, J. 1998. „Řecká národnostní menšina v České republice dnes“. *Český lid* 85, 2: 147–159.
- Pavlík, Z., M. Kučera 2002 (eds.). *Populační vývoj České republiky*. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.
- Srb, V. 1984. „Osídlení českého pohraničí v letech 1945–1959“. In *Materiály k problematice novoosídleneckého pohraničí*, sv. 8. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV.
- Šrajerová, O. 1994. „Slováci v českých krajinách po roku 1945“. *Slezský sborník* 92, 2: 137–141.
- Thompson, R., H. 1989: *Theories of Ethnicity. A Critical Appraisal*. New York, Westport, London: Greenwood Press.
- Uherek, Z. 2002. „Úspěšné a neúspěšné strategie integrace cizinců. Závěry terénních výzkumů“. Pp. 124–163 in Uherek, Z., S. Hošková, R. Vindiš, *Úspěšné a neúspěšné strategie integrace cizinců*. Výzkumná zpráva pro komisi integrace cizinců a vztahy mezi komunitami Ministerstva vnitra České republiky. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Uherek, Z. 2002a. *Integration of Recognised Refugees*. Research Report for UNHCR – Branch Office for the Czech Republic. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Uherek, Z., K. Plochová 2002. „Migration from the Former Soviet Union to the Czech Republic: Comparing the Case of Resettlers from Areas Affected by the Chernobyl Nuclear Disaster, Kazakhstan and Labour Migration from Subcarpathian Ukraine“. V tisku.
- Uherek, Z., N. Valášková, S. Kužel, P. Dymeš 2003. *Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do České republiky*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Valášková, N., Z. Uherek, S. Brouček 1997. *Aliens or One's Own People. Czech Immigrants from the Ukraine in the Czech Republic*. Praha: Institute of Ethnology.
- Vindiš, R. 2002. „Řekové a řečtí etničtí Makedonci v České republice“; „Chorvaté, Srbové a Makedonci z vybraných zemí bývalé SRFJ v ČR“. Pp. 31–62; 84–108 in Uherek, Z., S. Hošková, R. Vindiš, *Úspěšné a neúspěšné strategie integrace cizinců*. Výzkumná zpráva pro Komisi integrace cizinců a vztahy mezi komunitami Ministerstva vnitra České republiky. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Wallace, C., O. Chmouliar, E. Sidorenko 1996. „The Eastern Frontier of Western Europe: Mobility in the Buffer Zone“. *New Community*, 22 (2): 259–286.
- Wallace, C. 2001. „The New Migration Space as a Buffer Zone?“ Pp. 72–83 in: Wallace, C., D. Stola, *Patterns of Migration in Central Europe*. Houndmills: Palgrave.
- Wallace, C., D. Stola 2001. „Patterns of Migration in Central Europe“. Pp. 3–44 in Wallace, C., D. Stola, *Patterns of Migration in Central Europe*. Houndmills: Palgrave.
- Wirth, L. 1938. „Urbanism as a Way of Life“. *American Journal of Sociology* 44: 1–24.
- Zilynskyj, B., R. Kočík 2001. „Ukrajinci v České republice“. Pp. 81–88 in: Šišková T. (ed.), *Menšíny a migranti v České republice*. Praha: Portál.

Summary

The aim of this article is to introduce the contemporary town in the Czech Republic as a space of immigration for different foreign communities. In the introductory sections of the article the author reflects on the contemporary character of migration to the Czech Republic. Statistical figures on the numbers of different groups of foreigners residing on the territory of the Czech Republic are presented, and the reader is acquainted with their position in the labour market and their places of origin. With the use of statistical data the author demonstrates that foreigners in the Czech Republic represent primarily urban population groups, and that they are often drawn to the urban environment even in cases where in their place of origin they had previously lived in a rural environment. Statistical data on the residential locations of foreigners shows that, alongside Prague, foreigners are often attracted to towns along the state borders with the countries of the European Union, where there is active contact with Western visitors to the Czech Republic. Urban environments of this type can be considered as locations of sought out communication between foreigners from Eastern and Western states. Not all foreign communities, however, can be considered typically urban, and not all are aimed at Western clientele either. In the next section of the article, selected examples of specific communities are presented and on the basis of these examples the different economic activities and strategies for adapting to the urban environment are revealed. In this context the Slovak community is presented, which demonstrates the strongest tendency towards blending with the majority environment. The other examples selected include the Ukrainian, the Georgian, the Armenian, the Chinese and the Vietnamese communities, among which tendencies towards multiculturalism are observed to varying degrees. In these groups, the occurrence of changes is anticipated in the immigration strategies of the parents, who migrated to the Czech Republic at an adult age, and the children, who passed through the education system here. In the conclusion the author speaks of the migration, multicultural, and assimilation strategies that the individual immigration groups in the 1990s adopted and shows that a number of these groups have employed migration bridges and have drawn on contacts that were established prior to 1989. The author also looks at the indications of the formation of spatially closed urban enclaves of foreigners, but notes that these tendencies, if they are indeed emerging, are still in their early stages.